

**Наръчник за
полицейски служители
относно правото на
информация, правото
на достъп до адвокат
и правото на правна
ПОМОЩ**

Съдържание

Цел на брошурата	03
Преглед на директивите	04
Защита на процесуалните права: практически насоки за полицейските служители	09
1.1. Правото на информация	09
1.1.1. Писмо за правата	10
1.1.2. Добри практики и препоръки	11
1.2. Правото на достъп до адвокат	12
1.2.1. Добри практики и препоръки	14
1.3. Правото на правна помощ	15
1.3.1. Добри практики и препоръки	15
Проект FULL-PROOF	16

ЦЕЛ НА БРОШУРАТА

Настоящата брошура е предназначена да подпомогне полицейските служители в ежедневните им взаимодействия със заподозрени и обвиняеми лица. Тя предоставя ясна и достъпна информация и отговори на най-належащите въпроси, които възникват в практиката, както и насоки и предложения, извлечени от утвърдени добри практики, във връзка с правата на заподозрени и обвиняеми, заложи в Директиви 2012/13/ЕС (право на информация), 2013/48/ЕС (право на достъп до адвокат) и 2016/1919/ЕС (право на правна помощ).

Тя се основава на предпоставката, че достъпът до ясна, достъпна и практична информация може да подпомогне спазването на правата, установени в тези директиви на Европейския съюз (ЕС).

Тези директиви са част от „**Пътната карта за процесуалните права**“, приета през 2009 г., която има за цел да укрепи процесуалните права на заподозрените и обвиняемите лица в наказателните производства. Тя обхваща също **правото на устен и писмен превод**, **презумпцията за невинност и правото на присъствие на съдебния процес**, както и **процесуалните гаранции за деца, които са заподозрени или обвиняеми**. Пътната карта беше включена в Стокхолмската програма на ЕС, в която Европейският съвет подчерта, че защитата на правата на заподозрените и обвиняемите е основна ценност на Съюза и е от съществено значение за поддържането на взаимното доверие между държавите членки.

ПРЕГЛЕД НА ДИРЕКТИВИТЕ

Директива 2012/13/ЕС относно **правото на информация** в наказателното производство установява минимални правила за гарантиране, че заподозрените и обвиняемите трябва да бъдат незабавно информирани за (i) своите процесуални права, (ii) причините за ареста/обвинението и (iii) да им бъде предоставен достъп до документите по делото навсякъде в ЕС. По отношение на процесуалните права, те трябва да бъдат незабавно информирани за най-малко следното:

- ✓ Достъп до адвокат
- ✓ Правото на безплатна правна консултация
- ✓ Правото да бъдат информирани за обвинението
- ✓ Правото на устен и писмен превод
- ✓ Правото да запазят мълчание

Освен това, при арест или задържане, **на заподозрените или обвинените лица трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата им, написано на ясен и прост език**, като те трябва да имат възможност да го прочетат и да го задържат при себе си. Това писмо трябва да включва, в допълнение към посочените по-горе права, следното:

- ✓ правото на достъп до материалите по делото;
- ✓ правото да се уведомят консулските власти и едно лице;
- ✓ правото на достъп до спешна медицинска помощ;
- ✓ максималния брой часове или дни, през които заподозрените или обвинените лица могат да бъдат лишени от свобода, преди да бъдат представени пред съдебен орган.

Примери за образец на писмо за правата в наказателното производство и в производството по европейска заповед за арест (ЕЗА) могат да бъдат намерени съответно в приложения 1 и 2 към [директивата](#).

Заподозрените и обвиняемите трябва също да бъдат информирани в достатъчна степен за престъпното деяние, в което са заподозрени или обвинени, за да могат ефективно да упражнят правото си на защита и да за се гарантира справедливост на производството. Те трябва също да бъдат информирани за причините за ареста или задържането, включително за конкретното престъпление.

На последно място, те (и техните адвокати) трябва да имат свободен достъп до основни документи, за да оспорят законността на ареста или задържането, както и до всички веществени доказателства (включително оправдателни), които се съхраняват от органите.

За по-подробно описание, моля, вижте Наръчника на Fair Trials за Директивата за правото на информация, достъпен [тук](#). За кратко представяне на основните точки от Директива 2012/13/ЕС, моля, вижте докладите на Агенцията на Европейския съюз за основните права (FRA) „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и „[Права на заподозрени и обвинени лица в ЕС: превод, устен превод и информация](#)“ които включват специални раздели за правото на информация. Следният доклад от проекта на ЕС „От закона към практиката: укрепване на процесуалните права при полицейско задържане (ProRPC)“, който предоставя обзор на стандартите, регионалните предизвикателства и примери за обещаващи практики, също е достъпен [тук](#).

Директива 2013/48/ЕС относно **правото на достъп до адвокат** установява основни изисквания относно правата на заподозрени и обвинени лица в наказателни производства и в случаи на европейска заповед за арест. Тя се прилага от момента, в който лицето бъде уведомено от властите, че е заподозряно или обвинено в престъпление, до приключването на наказателното производство.

Тази директива се основава до голяма степен на принципите и стандартите, установени в съдебната практика на Европейския съд по правата на човека, като например [делото Salduz срещу Турция \(2008 г.\)](#), според което достъпът до адвокат от първия полицейски разпит е основно изискване за справедлив процес и че ограниченията на това право като цяло невъзвратимо нарушават правата на защитата.

Член 3, параграф 2 уточнява, че обвиняемите или заподозрените имат право на достъп до адвокат без неоправдано забавяне, от най-ранния от следните моменти:

преди разпита от полицията или друг правоприлагащ или съдебен орган

когато органите извършват определени действия по разследването или събирането на доказателства

след задържане

когато лицето е призовано да се яви пред наказателен съд

Освен това трябва да се гарантира поверителната комуникация с адвоката, ефективното му участие по време на разпита и присъствието му при ключови действия по разследването. Директивата изисква също така, ако статутът на дадено лице се промени от свидетел на заподозрян, разпитът да бъде незабавно прекратен и лицето да бъде информирано за правата си, включително правото на достъп до адвокат. По отношение на процедурите по ЕЗА директивата гарантира достъп до адвокат в държавата на изпълнение и възможността за назначаване на такъв в държавата на издаване.

В извънредни случаи могат да бъдат допуснати определени временни ограничения, по-специално когато съществува „спешна необходимост да се предотвратят сериозни неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на дадено лице“ за действителни или потенциални жертви.

Директивата позволява също така на заподозрените или обвиняемите да се откажат от правото си на достъп до адвокат, при условие че отказът е добровolen, информиран, недвусмислен и може да бъде оттеглен по всяко време.

За по-подробно обяснение и кратък преглед на основните разпоредби можете да се запознаете със следните материали: докладът на Агенцията на Европейския съюз за основните права „[Права на практика: достъп до адвокат и процесуални права в наказателни производства и производства по европейска заповед за арест](#)“ и набор от инструменти на Fair Trials [относно Директивата за достъп до адвокат](#).

Директива 2016/1919/ЕС относно **правото на правна помощ** установява общи минимални стандарти за достъп до държавно финансирана правна помощ за заподозрени, обвиняеми и издирвани лица в производства по европейска заповед за арест. Нейното значение се състои в гарантирането на равен достъп до правосъдие и защитата на правото на справедлив процес.

Настоящата директива е тясно свързана с Директивата за правото на достъп до адвокат и има за цел да гарантира същото право чрез публично финансиране, т.е. финансиране от държава членка на помощта от адвокат, като по този начин позволява упражняването на правото на достъп до адвокат и осигурява неговата ефективност.

Тя се прилага за заподозрени или обвиняеми в наказателни производства, които се ползват от горепосоченото право на достъп до адвокат съгласно съответната директива и отговарят на един от трите допълнителни критерия:

Лицата са лишени от свобода.

Законът изисква да бъдат подпомагани от адвокат в съответствие с правото на ЕС или националното законодателство.

Са задължени или имат право да присъстват на разследване или събиране на доказателства.

Тя се прилага и за лица, за които е издадена европейска заповед за арест, които имат право на достъп до адвокат при арест от изпълняващата държава, както и за лица, които, макар и да не са били първоначално заподозрени или обвинени, са станали такива по време на разпита.

За да определят дали дадено лице разполага с достатъчно средства, за да заплати адвокат по наказателно производство, държавите членки могат да приложат проверка на доходите, проверка на целесъобразността или и двете. Във всеки случай проверката на целесъобразността се счита за изпълнена при следните обстоятелства: а) когато заподозряно или обвиняемо лице е представено пред компетентен съд или съдия, който да вземе решение за задържане на всеки етап от производството в рамките на приложното поле на настоящата директива; и б) по време на задържането.

Правната помощ трябва да бъде предоставена без неоправдано забавяне и най-късно:

Преди разпит от компетентния орган.

Преди да бъдат извършени каквито и да било действия по разследването или събирането на доказателства.

По-подробно описание и указания за прилагането на настоящата директива могат да бъдат намерени в [доклада на Комисията до Европейския парламент и Съвета](#), а както и в специализирани набори от инструменти за правна помощ, изготвени в рамките на проекти, финансирани от ЕС, и от неправителствени организации (например [наборът от инструменти за транспониране](#) на Fair Trials и Legal Experts Advisory Panel и [наборът от инструменти за Директивата за правна помощ](#)).

Българското законодателство не борави с термина „заподозряно лице“. Независимо от това, директивите на ЕС се прилагат когато лицето е задържано по данни за извършено престъпление или е призовано да дава обяснение за евентуална причастност към престъпление пред полицейски или други органи до образуването на наказателно производство. В такава ситуация то е „заподозряно лице“ по смисъла на директивите на ЕС. Обхватът на понятието „наказателно производство“ в българското законодателство е по-тесен от този в директивите.

ЗАЩИТА НА ПРОЦЕСУАЛНИТЕ ПРАВА: ПРАКТИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА ПОЛИЦЕЙСКИТЕ СЛУЖИТЕЛИ

В повечето случаи полицейските служители са **първият контакт между заподозрените или обвиняемите лица и наказателното правосъдие**. Поради тази причина е от съществено значение да се гарантира ефективното зачитане и защита на процесуалните права на този начален етап, тъй като той поставя основите на наказателното производство, намалява риска от процесуални нарушения и влияе върху справедливостта на третирането в следващите фази на наказателния процес. Настоящата брошура разглежда конкретно въпроси, възникващи по време на досъдебната фаза на наказателното производство.

Проведеното на място проучване с прокурори, адвокати и полицейски служители, работещи със заподозрени и обвиняеми лица в началните етапи на наказателното производство, идентифицира ключови предизвикателства в ежедневната практика на полицейските служители, които послужиха за основа при изготвянето на следните насоки.

Зачитането на човешките права на всеки човек е най-важният дълг на всеки полицейски служител при всички обстоятелства. Това означава да се отнасяме към всеки човек с достойнство, уважение и съпричастност, както и да се въздържа от всякакви форми на насилие, включително и от по-фини форми на психологическа вреда, натиск или заплахи. Това е особено важно по време на досъдебните етапи, когато презумпцията за невинност трябва да се спазва по всяко време.

1.1. Правото на информация

Как полицейските служители могат да гарантират зачитането на правото на информация?

Заподозрените и обвиняемите трябва да бъдат незабавно информирани за своите процесуални права, включително:

- ✓ правото на достъп до адвокат;
- ✓ правото на безплатна правна помощ и условията за получаване на такава помощ в съответната юрисдикция;
- ✓ правото да бъдат информирани за обвинението;

- ✓ правото на устен и писмен превод;
- ✓ правото да запазят мълчание.

Член 3, параграф 2 от директивата установява, че тази информация трябва да бъде съобщена устно или писмено, **като се използва прост и достъпен език** и се вземат предвид специфичните нужди на уязвимите заподозрени или обвиняеми лица. Член 4 постановява, че при арест или задържане трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата, в което са включени правата, посочени в член 3, заедно с допълнителна информация и други права, приложими съгласно националното законодателство.

Проучването, проведено в рамките на този проект, посочи необходимостта от предоставяне на такава **информация в устна и писмена форма**, тъй като моментът, в който дадено лице става заподозряно или обвиняемо, може да бъде стресиращ и объркващ, което често води до забравяне на съдържанието на такива декларации.

Устното съобщаване на тези права следва да включва и **по-подробно и съобразено с конкретния случай обяснение на съответните права**, като се отчита нивото на напрежение и разбиране на заподозряното или обвиняемото лице. **Трябва да се избягва използването на сложен език или юридически жаргон.**

Освен това, ако е необходимо, устните обяснения трябва да се дават в различни моменти от производството, като се гарантира, че заподозряното или обвиняемото лице има достатъчно възможности да разбере информацията и да потърси разяснения.

1.1.1. Писмо за правата

При арест или задържане трябва да бъде предоставено писмено писмо за правата (член 4), а заподозрените или обвинените лица трябва да имат време да го прочетат внимателно и да го запазят. Писмото за правата трябва да споменава посочените по-горе права, но също така да включва информация за правото на достъп до документите по делото, за правото да се уведомят консулските власти и едно лице, за правото на спешна медицинска помощ и за максималния брой часове или дни, през които лицето може да бъде лишено от свобода, преди да бъде представено пред съдебния орган, съгласно националното законодателство. То трябва да включва и информация за възможността да се оспори положението, в което се намира лицето, и за наличните механизми.

Този документ трябва да бъде написан на прост и достъпен език и да бъде на разположение на няколко езика. Ако писмо на подходящият език не е на разположение, информацията трябва да бъде предоставена устно на разбираем език, а правилното писмо за правата трябва да бъде предоставено без неоправдано забавяне.

Както бе отбелязано по-горе, освен предоставянето на писмен документ, информацията трябва да бъде **съобщена и обяснена** и **устно**, за да се гарантира, че заподозряното или обвиняемото лице напълно разбира съдържанието.

В съответствие с нашите констатации и информацията, представена в [Наръчника за най-добри практики](#) на Fair Project, не е необичайно заподозрените и обвиняемите лица да изпитват затруднения при разбирането на правата си, когато те се съобщават чрез писмото за правата или се обясняват устно, като се използва сложен език или правна терминология, което подчертава необходимостта информацията да се предава по ясен и разбираем начин.

Добра практика и препоръка е да **се попита лицето дали има въпроси и да се обърне внимание на тона и начина, по който се предава информацията**, тъй като това може значително да повлияе и да засегне разбирането.

Въпреки че правото на устен и писмен превод е посочено в настоящата директива, то е установено предимно в [Директива 2010/64/ЕС](#). Едно от често срещаните предизвикателства е невъзможността да се осигури устен или писмен превод без неоправдано забавяне. Този проблем може да бъде решен чрез поддържане **на леснодостъпен списък с квалифицирани преводачи**, с особен акцент върху най-често използваните езици, достъпен за всеки полицейски участък.

1.1.2. Добри практики и препоръки

- Устни разяснения от многоезични полицейски служители в момента на ареста.
- Мултидисциплинарно разработване на ново писмо за правата на няколко езика: цветна брошура с основна информация, изложена с ежедневиия речник, и допълнителна брошура, специфична за процедурите по ЕЗА.
- Различни шаблони на писма за правата, адаптирани към различни категории лица и/или процедури. Например, илюстрирана версия за неграмотни лица.
- Използване на електронна система за обработка на дела, за да се отбележи кои права са били съобщени на заподозряното лице.
- При арест или задържане на заподозрени или обвиняеми лица трябва да се даде възможност да информират трета страна (например чрез телефонно обаждане). В случай че са деца, информирайте родителите или законните им настойници.

- ✓ Избягвайте да се опитвате да убедите заподозряното или обвиняемото лице да приеме устния превод или писмения превод на важни документи на език, който то не владее.
- ✓ Насоки и обучение за вътрешно съгласуване (чрез регламенти) относно третирането на уязвими лица, като например деца, хора с увреждания и възрастни хора, което позволява предоставянето на по-добри услуги.
- ✓ Подходящ за деца шаблон за комуникация, използващ различни подходящи за деца формати и насоки за поведение при предоставяне на информация, както и присъствие на педагози или психолози по време на разпита.
- ✓ Не трябва да се задават допълнителни въпроси, след като заподозряното или обвиняемото лице е изразило решението си да запази мълчание.
- ✓ Подобряване на координацията между правоприлагащите органи по процедурни въпроси, за да се гарантира последователност, общи стандарти и хармонизирани практики във всяка страна.

1.2. Правото на достъп до адвокат

Правото на достъп до адвокат е от основно значение за ефективното упражняване на правото на защита и оказва пряко влияние върху законността и справедливостта на наказателното производство като цяло. Това право се признава от най-ранния възможен етап до края на наказателното производство.

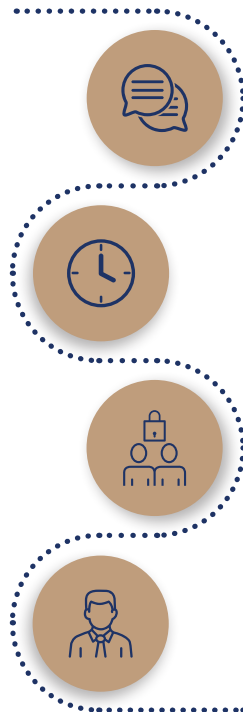
Заподозрените или обвиняемите трябва да имат достъп до адвокат без ненужно забавяне, от най-ранния от следните моменти:

- ✓ преди да бъдат разпитани;
- ✓ когато властите извършват действия по разследване или събиране на доказателства, при които заподозряното или обвиняемото лице е длъжно или има право да присъства, включително разпознаване, очна ставка или възстановка на местопрестъплението;
- ✓ без неоправдано забавяне след задържането;
- ✓ когато са били призовани да се явят пред съд, компетентен по наказателни дела, в подходящо време преди явяването им пред този съд.

Това право включва ефективното му упражняване, поради което полицейските служители трябва:

Да улесняват комуникацията между заподозрени или обвиняеми и техните адвокати, включително чрез телефонни разговори или видеоконферентна връзка, например

Да осигурят **поверителност** на всички комуникации и срещи между заподозрени и обвиняеми и техните адвокати

Да осигурят **време и пространство**, необходими на заподозрените и обвиняемите, за да се срещнат с адвоката си

Да гарантират **присъствието и активното участие на адвоката** по време на задаване на въпроси или разпит

В извънредни случаи и само по време на досъдебната фаза държавите членки могат **времено** да ограничат правата, описани в член 3, параграф 3 от директивата, но **само ако това е строго необходимо**, предвид конкретните обстоятелства по делото, поради една от следните наложителни причини:

A

когато е налице неотложна необходимост да се предотврати настъпването на тежки неблагоприятни последици за живота, свободата или физическата неприкосновеност на лице;

B

когато е налице неотложна необходимост да се предотврати ситуация, при която наказателното производство би могло да бъде сериозно възпрепятствано.

1.2.1. Добри практики и препоръки:

Обяснете на заподозрените или обвиняемите колко е важно да бъдат подпомогани от адвокат и какви са последствията, ако не го направят, като ги успокоите относно правото им на правна помощ.

Осигурете средства, време, пространство и поверителност на комуникацията между заподозрените и обвиняемите и техните адвокати

Предоставете на адвокатите по-голяма свобода на действие, като им позволите да правят искания, коментари и възражения по време на полицейския разпит

Създаване на онлайн платформа, която свързва адвокатите и заподозрените или обвиняемите преди първия им разпит от полицията и/или разследващия съдия.

Следва да се предостави списък с наличните адвокати, обявени публично със съответните контакти

За лицата, арестувани по ЕЗА, ако те поискат конкретен адвокат от издаващата държава членка, правоприлагащите органи в изпълняващата държава се уведомяват за искането и поисканият адвокат се информира

1.3. Правото на правна помощ

Настоящата директива гарантира, че лицата с ограничени финансови средства могат да упражнят правото си на достъп до адвокат и, което е по-важно, защитава правото на справедлив процес и равенство на страните при достъпа до правосъдие.

За да се гарантира ефективното упражняване на това право, полицейските служители трябва ясно **да обяснят процедурите за получаване на безплатна правна помощ съгласно приложимата юрисдикция, включително критериите за допустимост, разпределението на разходите и други релевантни подробности.**

Неадекватните или неясни обяснения могат да накарат заподозряното или обвиняемото лице да се откаже от правото си, което може да доведе до търсене на правна защита по-късно в хода на производството. Такова положение може да доведе до последствия, включително забрана на процесуални действия, освобождаване от задържане, изключване на доказателства, съдебен контрол и иски за обезщетение. По-специално, **когато правото на правна помощ не се зачита по време на досъдебната фаза преди съдебния процес, показанията или доказателствата, получени без правна помощ, могат да бъдат счестени за недопустими** в съответствие с делото [Salduz срещу Турция \(2008 г.\)](#).

1.3.1. Добри практики и препоръки:

Създаване на електронна система за случайно назначаване на адвокати за правна помощ, която да гарантира своевременна правна помощ за лицата, които са задържани, и ефективна и прозрачна процедура за назначаване.

Предоставяне на правна помощ преди разпит и разширяване на обхвата ѝ до производства по европейска заповед за арест.

Доставчиците на правна помощ съставят и публикуват информативни списъци с адвокати, включващи експертни познания, опит и езикови умения, които са достъпни в полицейските участъци, съдилищата и онлайн.

Проект FULL-PROOF

FULL-PROOF е проект, съфинансиран от Европейския съюз, чиято цел е да допринесе за рационализирането на наказателното производство чрез цялостно обсъждане на нарушенията на процесуалните права, които се случват в началните етапи на наказателните производства, по-конкретно тези в Директива 2012/13/ЕС, Директива 2013/48/ЕС и Директива 2016/1919/ЕС.

Ако искате да научите повече за този проект, посетете нашия уебсайт на адрес:

www.full-proof.eu

Консорциумът

Португалия

IPS_Innovative Prison Systems

България

Българският хелзински комитет

Италия

Университета в Болоня

Словакия

Академията на полицейските сили в Братислава

Полша

Полската платформа за национална сигурност

Словения

Института за мир

Румъния

Полицейската академия „Александру Йоан Куза“

FULL-PROOF.EU

Съфинансирано от Европейския съюз.

Съфинансирано от Европейския съюз. Изразените мнения и възгледи са само на автора/ авторите и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската комисия. Нито Европейският съюз, нито Европейската комисия могат да бъдат държани отговорни за тях.